

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Humanitních věd
Studijní program: Specializace v pedagogice
Kombinace: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání –
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Vliv sociální pozice na vzdělávání Romů

Influence of Social Position on Education of Roma

Community

Bakalářská práce: 11–FP–KFL– 066

Autor:
Irena Jará

Podpis:

Adresa:
V Jilmu 596
514 01, Jilemnice

Vedoucí práce: PhDr. David Václavík, Ph.D.

Počet

stran	Slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
43	11694	0	0	24	0

V Liberci dne: 12. 4. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Irena Jará

adresa: V Jilmu 596, Jilemnice 514 01

studijní obor
(kombinace): Anglický jazyk - Humanitní studia

Název BP: **Vliv sociální pozice na vzdělávání Romů**

Název BP v angličtině: **Influence of Social Position on Education of Roma Community**

Vedoucí práce: PhDr. David Václavík, Ph.D.

Konzultant:

Termín odevzdání: 30.4.2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 8.4.2009

---

děkan

---

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): _____

Datum: _____

Podpis: _____

Název BP:	VLIV SOCIÁLNÍ POZICE NA VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ
Vedoucí práce:	PhDr. David Václavík, Ph.D.
Cíl:	Diplomantka se bude věnovat vztahu mezi sociální pozicí a vzdělaností u romského etnika a to s ohledem na koncept tzv. kultury chudoby. Zaměří se přitom zejména na roli a pojetí vzdělávání v tradiční romské kultuře, dále pak na pojetí školy a dalších vzdělávacích institucí v romské perspektivě a v neposlední řadě na bariéry, které jsou vytvářeny v našem exkluzivně založeném vzdělávacím systému.
Požadavky:	Schopnost kritické analýzy, znalost anglického jazyka
Metody:	kritický rozbor textů, komparativní metoda
Literatura:	<p>SIROVÁTKA, Tomáš. <i>Menšiny a marginalizované skupiny v České republice</i>. 1. vyd. Brno : Georgetown, 2002. 355 s.</p> <p>FRASER, Augus. <i>Cikáni</i>. Praha : Lidové noviny, 2002. 374 s.</p> <p>HÜBSCHMANOVÁ, Milena. <i>Šaj pes dovakeras : Můžeme se domluvit</i>. 3. nezměněné vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1998. 127 s.</p>

Čestné prohlášení

Název práce: Vliv sociální pozice na vzdělávání Romů
Jméno a příjmení autora: Irena Jará
Osobní číslo: P07000829

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 8.4. 2011

Irena Jará

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, doc. PhDr. Davidu Václavíkovi, Ph.D. za jeho odborné vedení a poskytnutí cenných připomínek při vytváření této práce.

Anotace

Bakalářská práce „*Vliv sociální pozice na vzdělávání Romů*“ pojednává o vztahu mezi vzdělaností u romského etnika a její sociální pozicí s ohledem na koncept tzv. kultury chudoby. Zaměřuje se na pojetí vzdělání v tradiční romské kultuře a dalších vzdělávacích institucích v romské perspektivě. Dále upozorňuje na bariéry, které jsou vytvářeny v našem exkluzivně založeném vzdělávacím systému a v neposlední řadě se zaměřuje na možná řešení této problematiky.

Klíčová slova

Romové, vzdělávání, sociální pozice, integrace, majorita, minorita

Annotation

The bachelor thesis called „*Influence of Social Position on Education of Roma Community*“ deals with the relationship between the education of the Roma community and its social position with regard to the concept of the so-called culture of poverty. The thesis is concerned with the concept of educational institutions in the Roma perspective. Finally, this bachelor thesis focuses on the barriers of our educational system and solutions to this problem.

Keywords

Roma community, education, social position, integration, majority, minority

Annotation

Bakkalaurarbeit „*Einfluss der Soziallage auf die Ausbildung der Roma*“ behandelt über Verhältnis zwischen der Ausbildung bei der ethnischen Roma-Gruppe und ihrer Soziallage mit der Rücksicht auf das Konzept der sogenannten Armut-Kultur. Diese Arbeit konzentriert sich auf die Auffassung der Ausbildung in der traditionellen Roma-Kultur und weiteren Ausbildungsinstitutionen in der Roma-Perspektive. Weiter macht sie aufmerksam auf die Barrieren, die in unserem exklusivbegründeten Ausbildungssystem generiert werden. Nicht zuletzt konzentriert sich diese Arbeit auf mögliche Lösungen dieser Problematik.

Schlüsselwörter

Die Roma, die Ausbildung, die Soziallage, die Integration, die Majorität, die Minorität

Obsah

ÚVOD.....	8
1.Teoretická část.....	9
1.1 Specifika Romského etnika	9
1.1.1 Romové jako součást fenoménu „Kultury chudoby“	9
1.1.2 Příčiny neuspokojivé sociální situace v České republice.....	10
1.1.3 Tradiční hodnoty romské komunity	13
1.1.4 Postavení rodiny v tradiční romské společnosti.....	15
1.1.5 Vzdělávání v pojetí tradiční romské kultury	17
1.1.6 Obecný přístup Romského etnika ke vzdělávání	17
1.2 Vzdělávání Romů v České republice	20
1.2.1 Romové a mateřské školy	20
1.2.2 Romský žák a základní školy	21
1.2.3 Romský žák a střední školy	22
2. Implementační část	24
2.1 Oficiální vládní strategie ke zlepšení Romské integrace	24
2.1.1 Současná koncepce romské integrace v České republice	24
2.1.2 Rada vlády České republiky pro záležitosti romské komunity	26
2.1.3 Rada vlády ČR pro národnostní menšiny.....	26
2.1.4 Koncepce romské integrace	27
2.2 Praktické strategie vedoucí ke zlepšení úspěšnosti romských žáků ve vzdělávání	29
2.2.1 Programy pro romské žáky	29
2.2.1.2 Přípravné třídy pro romské žáky	29
2.2.1.3 Projekt „Začít spolu“	31
2.2.1.4 Modifikace výuky na základní školy	32
2.2.2 Asistent pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním	33
2.2.3 Školní klima a osobnost učitele.....	34
2.2.4 Skupinové vyučování	35
2.2.5 Multikulturní výchova.....	36
2.2.6 Shrnutí	38
ZÁVĚR.....	40
SEZNAM LITERATURY	41

ÚVOD

Téma „*Vliv sociální pozice na vzdělávání Romů*“ jsem si vybrala záměrně vzhledem ke svému dlouholetému zájmu o problematiku týkající se Romského etnika a jeho nesnadného soužití s majoritní českou společností. Cílem práce bylo zaměřit se na vzdělávání Romů s ohledem na jejich sociální pozici.

Úvodem představíme strukturu bakalářské práce. Ta je dělena do několika na sebe navazujících oddílů, skládá se ze dvou hlavních kapitol, které se dále člení na menší podkapitoly. V textu se odkazujeme na literaturu, kterou uvádíme v poznámkách pod čarou a jejíž seznam je umístěn na konci práce.

V první hlavní kapitole práce se zaměříme na teoretické pojednání týkající se specifik, které jsou romskému etniku vlastní a odlišují ho od majoritní společnosti. Rovněž se v teoretickém oddílu budeme věnovat procesu vzdělávání z romské perspektivy. V dalších kapitolách této části podrobněji rozebíráme tradiční hodnoty romské kultury, postavení rodiny v tradiční romské společnosti a v neposlední řadě věnujeme pozornost vzdělávání Romů v České republice s ohledem na fenomén tzv. kultury chudoby, vedoucí k nesnadné edukaci v našem vzdělávacím systému.

V druhém větším celku - v implikační části textu rozebereme možné strategie integrace Romů do našeho vzdělávacího systému. Nejprve se věnujeme perspektivě legislativní, tedy krokům, které jsou v této problematice vedeny ze strany vlády České republiky. Poté přecházíme k praktickým strategiím, jež jsou aplikovány v našem školském systému. Ty jsou realizovány za účelem zlepšení úspěšnosti romských žáků v procesu učení, zvyšují schopnost integrace Romů do společnosti, a tak úspěšně zvládat nároky, které jsou nastaveny většinou českou společností. V této části se dále budeme zabývat různými projekty, jež budou vytvářeny na podporu vzdělávání Romů v České republice, a dále metodami, které jsou dnes již běžnou praxí ve školství. Budeme se věnovat se tématům asistenta pedagoga, multikulturní výchovy, školního klimatu, osobnosti učitele a jeho vlivu při edukaci romských žáků a přínosu skupinového vyučování. V závěru této kapitoly jsou shrnuty a zhodnoceny veškeré neoficiální strategie, jejich úspěšnost a přínos pro romské žáky.

1. Teoretická část

1.1 Specifika Romského etnika

1.1.1 Romové jako součást fenoménu „Kultury chudoby“

*Koncept kultury chudoby formuloval Oscar Lewis v roce 1959 ve studii *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*.¹*

Oscar Lewis definoval kulturu chudoby jako specifický model, typický pro subkulturu západní společnosti, která má vlastní strukturu, logiku a žije vlastním životem, který je předáván z generace na generaci. Chudoba v tomto kontextu není chápána výčtem vlastností, kterými se jedinci na okraji společnosti vyznačují, ale shodnými prvky, které jsou totožné ve strukturách těchto skupin po celém světě.

Kultura chudoby vykazuje velmi podobné a předvídatelné vzory, přesto se nám může zdát z vnější perspektivy neuspořádaná a nestabilní. V České republice se v souvislosti s kulturou chudoby hovoří o romské menšině, jejíž životní styl vykazuje níže uvedené atributy.

Příkladem specifických znaků kultury chudoby je absence formální instituce manželství, obvyklým jevem jsou totiž neoficiální sňatky. Dalším znakem je např. charakter komunity slumu, vyznačující se špatnými materiálními a sociálními podmínkami. Typickým rysem lidí žijících v tzv. kultuře chudoby je nezaměstnanost, nízké příjmy a závislost na sociálních dávkách. Rodina má charakter uzavřeného společenství, v němž dochází jak k projevům rodinné solidarity, tak na druhé straně častým nešvarům jako je autoritářství a sourozenecká rivalita.

Je nutné podotknout, že kultura chudoby je utvářena v návaznosti na majoritní systém a jeho hodnoty. K našemu západnímu smýšlení a kultuře je protipólem romské etnikum. Romská kultura je utvářena ve vztahu k našim hodnotám a statkům, které jsou pro mnoho z nich nedosažitelnou metou. Hodnotami běžnými pro příslušníka české majoritní společnosti jsou prestiž, bohatství, majetek a vzdělání, ty jsou ovšem pro Romy často nesplnitelným cílem. U těchto jedinců pak nastávají pocity beznaděje, odevzdanosti, méněcennosti, nedůvěry v oficiální instituce, rezignace na život apod.

---

¹ Hirt, T., Jakoubek, M. (eds.). „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 290s.

Lidé, kteří se ocitnou na hranici sociálního vyloučení a začínají vést své životy dle vzorců kultury chudoby, se stále více zamotávají v jejím čarovném kruhu a ztrácejí tak pomalu šanci se z bezvýchodné situace dostat ven. Romové se točí v kruhu nedůvěry k úřadům, institucím a pěstují si negativní vztah ke všemu, co je mimo jejich rodinu, tedy jejich přirozené prostředí.

Kultura chudoby se odráží do všech sfér života romského obyvatelstva a především do vzdělávání. Děti pocházející z těchto rodin mají minimální intelektuální schopnosti, nejsou zvyklé na běžný režim a návyky, a tak se snižuje jejich schopnost obstát v běžných sférách moderní civilizace. Romové si vytvářejí již primárně negativní vztah ke škole jako represivní organizaci, nevadí jim, když dítě nosí špatné známky, neučí se, ani že chodí za školu. Zde narážíme z pedagogického hlediska na hlavní problém, a to že rodiče romských žáků, vycházejí ze svých zkušeností. Odmítají komunikovat se školou vzhledem k jejich představám o vzdělání. Je velice obtížné přesvědčit romské rodiče o důležitosti vzdělávání právě vzhledem k životu v kultuře chudoby.

V situaci, ve které se dnes Romové nacházejí, a která je dnes běžnou praxí na našem území, sehrálo podstatnou roli sociální učení a mezigenerační přenosy. Romové již zapomněli jaké to je, nebýt těmi psanci, vymanit se ze začarovaného kruhu živoření a bídy. Tím, že opustili svou domovinu s určitými zažitými stereotypy a začali putovat světem, ve kterém nikde nebyli doma, neustále se přizpůsobovali a byli pranýřováni za svou identitu i kulturu, zůstali uzavřenou komunitou s vlastní kulturou a specifiky. Romové se ani dnes necítí v Čechách doma, žijí z jejich pohledu v nepřátelském prostředí plném diskriminace a *xenofobie*.²

1.1.2 Příčiny neuspokojivé sociální situace v České republice

Z odborného hlediska je velmi důležité klást důraz na vnímání romského obyvatelstva jako minority ze dvou úhlů pohledu. Na jedné straně existuje právní systém České republiky, jasně vymezující romskou národností menšinu, kdy v roce 1991 umožnil právo přihlásit se k ní, na straně druhé je nutné zkoumat romskou

---

² Xenofobie je strach z toho, kdo přichází z ciziny či z cizího prostředí, mimo vlastní sociální útvar. Stává se základem pro nenávistné ideologie, kterými je např. rasismus, šovinismus, nacionalismus, fašismus atp. Jedná se o nejnižší položenou základnu problémů minorit a jejich napětí vůči většinové společnosti. Pramení z ní pronásledování cizinců. Xenofobie vzrůstá tehdy, ocitají-li se sociální útvary v sociální, ekonomické či politické krizi nebo kritické či nesrozumitelné situaci – situaci velkých změn.

problematiku z hlediska sebeurčení Romů, tzv. se všemi jejími specifiky souvisejícími především se sociokulturní oblastí.³

Odlišnosti romské kultury, životního stylu i jiných oblastí života zcela určitě souvisí s původem romských skupin, které se do Evropy dostaly na přelomu prvního a druhého tisíciletí n. l. z oblasti Indie. V souvislosti s migrací romského etnika směrem na západ si musíme uvědomit několik skutečností, které ovlivnily jejich smýšlení a postoje. Romové byli před odchodem z Indie součástí sociální organizace kastovního typu. Každý byl příslušníkem určité kasty, měl vymezené a připisované sociální role, status a patřila mu ve společenství určitá pozice. Zcela specifickým rysem byla dědičná profese, tzn. z děda na otce, z otce na syna a dále.⁴

Je zajímavé, po jakou dlouhou dobu od jejich odchodu z pravlasti si byli Romové schopni udržet svůj vlastní socio-kulturní systém. K tomuto dlouhému přetrvávání tradic přispěla oboustranná distance, jak minority tak i majority. Cílem Romů bylo nějakým způsobem přežít, jak se jen dá v cizím majoritním prostředí, naopak majoritní společnost byla často xenofobní až diskriminační vůči romské menšině a držela si stejný odstup.

Romové si ze své pravlasti odnesli mnoho specifik, které se dodnes v jejich mentalitě značně projevují. Po dlouhá staletí se v nich zakořenil život ze dne na den, jehož cílem je co nejlepším způsobem zabezpečit rodinu, prožívání každého okamžiku naplno, nedůležitost přikládání hromadění majetku a statků, nedostatek ctižádosti, touha po uplatnění ve společnosti atd.

Dalším velkým handicapem Romů, kteří přišli do Evropy, byl jejich duchovní život. Ten si přinesli ze svých cest a zcela jim postačoval. Jednalo se pouze o orální formu básní, pohádek i jiných příběhů dále mýtů, písní a legend, které zůstávaly po dlouhou dobu majetkem pouze romského společenství. Z tohoto důvodu neměli Romové potřebu si osvojovat majoritní kulturní dědictví, a též povinná školní docházka byla z důvodu dědičnosti profese zcela nadbytečná.

Dlouhodobá nadvláda komunistického režimu, násilná asimilace a urbanizace a nedůslednost státních orgánů ve věci integrace romského obyvatelstva vedla k naprostému rozkladu tradiční romské kultury a její transformaci v tzv. fenomén

---

³ ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 123 s.

⁴ FRASER, Angus. *Cikáni*. Praha : Lidové noviny, 2002. 374 s.

„kultury chudoby“. Mnoho aspektů romské kultury bylo majoritou násilně potlačeno. Romové si přesto několik z nich zachovali, a ty se stále více dostávají do rozporů s naším západním smýšlením a s kulturou dnešního evropského společenství. Tyto faktory primárně ovlivňují neuspokojivou sociální situaci, ve které se většina Romů na území České republiky nachází.

Jedním z prvotních problémů je specifický způsob života, který je generován především jejich zvyky, tradicemi a historickými zkušenostmi. Romové nemají příliš vyspělou schopnost společenské flexibility, nemají často zájem začleňovat se do většinové společnosti a stávat se tak její součástí. Můžeme jmenovat i další aspekty, které jsou příčinou špatné inkluze do majoritní společnosti. V romské perspektivě se klade velký důraz na široký příbuzenský svazek a rodinu jako samotnou, která hraje velkou roli v životě každého Roma. V rodině platí vnitřní specifické zákony, které jsou všeobecně respektovány. Dalším faktorem, který je v romské mentalitě primárně zakotven a působí v kontextu integrace nemalé problémy, je specifický přístup k majoritním institucím jako je policie, škola, armáda, apod. Ty z romského pohledu téměř splývají, jsou vnímány apriorně negativně.

Další příčinou neuspokojivé situace je nízká úroveň vzdělání romského obyvatelstva v kontextu již zmiňovaného postoje ke škole jako vzdělávací instituci a vzdělání samotnému. S tím úzce souvisí velká nezaměstnanost, která romské obyvatele na našem území postihuje, nejedná se bohužel jen o osoby v produktivním věku, ale i o občany romské národnosti v nižších věkových kategoriích. Problémy s nedostatečným vzděláním jsou poté příčinnou dlouhodobé nezaměstnanosti.

Jedním z dalších problémů je i přístup majoritní společnosti, částečně provázený xenofobním a latentně diskriminačním chováním vůči samotným příslušníkům romské etnické skupiny. Toto chování většinové společnosti vůči minoritě vyplývá z negativních zkušeností jednotlivců, ale bohužel také z předsudků o Romech. Toto chování se projevuje sekundárně jako diskriminace či xenofobie.

Všechny tyto aspekty značně komplikují integraci minoritní romské společnosti do té majoritní, nikde ale není řečeno, že tento proces není možné zvládnout ba naopak, pomocí zvyšování vzdělanosti, kvalifikací a cestou pozitivní

motivace je reálné, aby se i Romové stali plnohodnotnými členy moderní sjednocené Evropy, ovšem je nutné říci, že bude zapotřebí velké chuti i úsilí z obou stran.⁵

1.1.3 Tradiční hodnoty romské komunity

Tradiční hodnotový systém v romské komunitě byl opředen mnoha stereotypy, které vytvářela majoritní společnost. Těmito předsudky byly především představa absence jakéhokoli řádu v romských komunitách, špatné výchovy či anarchie. Romská komunita ať ta, která žila kočovným životem či ta, která zvolila již usedlou formu života, byla vždy založena na pevných poutech rodiny.

Rodová skupina měla svoji hierarchii a řídila se souborem zvykových etických norem – nepsaných zákonů. V čele stála osoba s přirozenou autoritou a navíc také schopná vytvářet komunikační most mezi vlastní skupinou a neromským okolím (vajda, mujalo, čhibalo, krisinako manuš, angluno Rom, šeralo Rom). O důležitých otázkách však „vajda“ většinou nerozhodoval sám, nýbrž spolu se všemi muži a často v přítomnosti ostatních členů komunity.⁶

Velký význam v tradičních komunitách romského etnika měli staří lidé, kteří se těšili velké úctě, především díky celoživotním znalostem. Stejného postavení dosahovaly staré ženy. Obecně stáří bylo jednou z hodnot, která se velmi cenila v tradičních romských společnostech.

Kolektiv rodiny byl hlavním zdrojem identity jejich jednotlivců. Jednání každého člena bylo podřizováno soudu většiny z klanu rodiny, s tím je spojena také otázka soukromí, jehož význam Romové dodnes zcela nechápou.

Romové si ve svých společenstvích udržovali určitou lidovou víru. Pozůstatky vlivů z původní vlasti Romů – Indie – je možno hledat v přísných normách na úpravu a konzumaci jídla; v indické kultuře vycházejí z požadavku tzv. rituální čistoty jídla. Ten ovšem známe i odjinud (např. v židovské tradici je rituálně čistý pokrm označován přívlastkem „košér“). Romský způsob dodržování zásad přípravy a konzumace pokrmů se však skutečně asi nejvíce blíží indické kulturní tradici. Za nečisté pokrmy byla Romy považována jídla připravovaná v nádobách, které nebyly určeny výhradně k vaření (např. se v nich pralo prádlo apod.), nebo pokrmy, které

---

⁵ ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 123 s.

⁶ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Člověk v tísni, 2002. 24 s.

*přišly do kontaktu s ženským oděvem – především sukní, jež byla sama o sobě považována za nečistou.*⁷

Postavení ženy v tradiční romské kultuře nebylo zanedbatelné, ženy se staraly o děti, obstarávaly domácnost, ale i vzdělání svých dětí. Čest jak pro muže v romském společenství, tak i pro ženu, byla nepostradatelným faktorem, v případě její ztráty se jedinec odsuzoval v nejhorším případě k vyloučení z komunity, což pro Romy znamenalo naprosté degradování a ztrátu jejich identity.

Romové odjakživa příliš nelpěli na materiálních statcích, což bylo způsobeno především nemajetností komunity, krádeže v osadách byly ojedinělé. Majetek cennější byl děděn z generace na generaci mezi jednotlivými členy komunity. Jelikož jedním z hlavních odvětví obživy Romů byla hudba, nástroje byly často předmětem dědického práva. Naopak krádež na neromském obyvatelstvu, nebo újma na majetku minority nebyla a dodnes není považována v romském pohledu doslova jako krádež.

Sociální sféra byla jednou z důležitých složek tradiční romské komunity, péče o staré a nemocné, handicapované či postižené byla naprosto samozřejmá. Jedinec se mohl plně spolehnout na svoji komunitu, tato symbolika často v menší či větší míře přetrvává dodnes. Vytěsnění ze společnosti bylo pouze za hrubé porušení vnitřního řádu společenství a nikoliv z důvodu sociálních či zdravotních.

*Zvyky a zásady však nebyly všude stejné, odlišovaly se u každé širší rodiny, v každé osadě. (Viz přísloví: Keci vatri, ajci sikhlipen. – Kolik osad, tolik zvyklostí, nebo: Šel vatri, šel Roma. – Sto osad, stokrát různí Romové.) Mezi jednotlivými skupinami či osadami existovaly někdy i značné rozdíly; začaly se prohlubovat především poté, co někteří Romové upouštěli od kočovného způsobu života.*⁸

Kvůli přechodu z kočovného na usedlý způsob života Romové přišli o většinu ze svých hodnot, jelikož některé z nich nebyly aplikovatelné na majoritní hodnotový systém, jehož součástí se Romové museli stát.

---

⁷ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Člověk v tísni, 2002. 25 s.

⁸ Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy : projekt Varianty . [Praha] : Lidové noviny, c2002. 518, 32 s.

1.1.4 Postavení rodiny v tradiční romské společnosti

V tradiční romské rodině byla famelijs (rozšířená rodina, příbuzenstvo ze strany muže i ženy) základní pospolitostí, plnila mnoho funkcí, byla základní identitní a identifikační jednotkou každého jednotlivce. Byla společenstvím, v němž měl každý její příslušník své určité místo a také „občanství“. Toto společenství mu ukládalo „občanské“ (tedy příbuzenské) povinnosti a za jejich plnění mu udílelo i „občanská“ práva. Příbuzenské povinnosti byly (a dosud mnohdy jsou) nade vše. Jsou výsostné, jsou závazné, protože i práva, která famelijs poskytuje, jsou základem a ochranou existence.⁹

Rodinný klan je u romského etnika brán jako základ. Tradiční romská rodina byla a často i dodnes je primární jistotou, která své členy připravuje pro budoucí povolání, pro život jako takový a dává mu sociální i ekonomické zázemí. Romská tradiční rodina fungovala jako celek, každý jednatel měl své místo, plnil určitou roli a byl mu připisován určitý status. Dále měla určitá pravidla, nepsané zákony a normy, kterými se její členové řídili. V případě, že byl jedinec ze společenství z jakéhokoli důvodu degradován, znamenalo to pro něho naprostou ztrátu identity.

Do rodiny se krom prarodičů, rodičů a dětí, též řadí jejich životní partneři, bratraci, sestřenice, strýci, tety a jejich příbuzenstvo. Romové hovoří o tzv. velkorodině, kdy její členové zachovávali značný odstup od jiných velkorodin Romů. Každý zastával svoji roli, která mu byla připsána, muž jako živitel, žena jako matka rodu, udržovatelka tradic a chodu domácnosti.

Postavení člena rodiny je udáváno dvěma základními faktory: pohlavím a věkem. Tradiční romská rodina je patriarchální, což znamená, že muž se ocitá na vyšším žebříčku v rodině než žena. Muž byl hlavou i jejím živitelem, staral se o vzdělání svých synů a předávání tradice řemesla. Od žen se očekávala především jedna hlavní úloha, a to přivést na svět potomky, čím více, tím lépe. Chlapci byli více ceněni než dívky, jelikož se jim nemuselo dávat věno. S výchovou mladé ženě pomáhala nejstarší žena či tchýně, která jí tím předala drahocenné rady v oblasti výchovy a domácnosti. Žena stoupala na žebříčku úcty v rodině podle toho, kolik synů a dětí celkově svému muži dala. Pokud by se něco stalo s otcem rodiny,

---

⁹ Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy : projekt Varianty . [Praha] : Lidové noviny, c2002. 518, 37 s.

nejstarší syn po něm přebíral odpovědnost za sourozence a matku, dokonce se mohl vyjádřit k matčině dalšímu sňatku.

Jak již bylo řečeno, věk hrál též velkou roli v pojetí tradiční romské komunity. Obecně lze říci, že čím starší je člen romské obce, tím se stává váženějším. Za nejvyšší hodnoty platily život, věk a v neposlední řadě peníze, které byly chápány jako způsob obživy. Romové se všeobecně minimálně zaobírají budoucností, z toho plyne taky jejich nezájem o vzdělání, které přináší své plody až v budoucnu, naopak kladou důraz na přítomnost.

Děti jsou chápány jako rovnocenná součást rodiny, nejsou proto vylučovány z různých porad, schůzí, výchova má u Romů směřovat k volnosti, děti nepoutat, dát jim co je v jejich silách a zbytečně je nijak netrestat a neupírat jim svobodu. Obecně mělo dítě velkou volnost, kdy chtělo spalo, kdy mělo hlad jedlo. Tady si můžeme všimnout odlišné mentality, která dává větší důraz na pocitovou stránku dítěte. České dítě je od malička vedeno k dodržování stanoveného režimu a výchova je mnohem více direktivní.

V tradiční romské rodině se znalosti a dovednosti získávaly od starších členů rodiny nápodobou a v rámci komunity se předávalo řemeslo ze staršího v rodě na mladšího. Rodina fungovala takovým způsobem, aby se dokázala bez problémů postarat o staré a nemocné členy i o ty, kteří trpěli nějakým postižením nebo byli jinak handicapováni.

Normy a hodnoty tradiční romské rodiny a té současné se změnily především díky okolním vlivům, které formují nás všechny. Romové se do určité míry podřídili, vztahy mezi velkorodinou zeslábly, samozřejmě, jako u každého společenství se změna životního stylu dotkla i romské populace. Mnoho zvyků přejali z kultury majority, které neustále podléhají trendům „modernity“. Současná romská rodina má podobné aspekty jako rodina česká, postupně z ní mizí prvky jejich původní tradiční společnosti. Dnešní Romové přejímají mnohé z tzv. „gadžovské kultury“, především normy a hodnoty, které jim byly předkládány jako vzorové prostřednictvím institucí majoritní společnosti. Gadžovské zákony a instituce vynutili u Romů změnu životního stylu, někdy až násilně. Nerespektování jejich tradice a pojetí výchovy často vede např. k umísťování dětí, které jsou z hlediska naší legislativy zanedbávané, do dětských domovů, a tím jsou naprosto zpřetrhány vazby mezi matkou a dítětem.

Je nutno podotknout, že veškeré špatné návyky, které si Romové osvojili, přičítají majoritě, jedná se o nešvary spojené např. s prostitucí, kriminalitou, gamblerstvím, alkoholismem atd. Romové se často shodují na faktu, že naprostou většinu „špatností“ přejali od gádžů.

1.1.5 Vzdělávání v pojetí tradiční romské kultury

Vzdělávání mělo specifickou úlohu v životě Romů. V tradiční romské komunitě byla vzdělanost zajišťována především rodinou, což v žádném případě neznamenalo, že by se romské děti nevzdělávaly.

Vzdělávaly se v rodině v té profesi, kterou po svém otci jednou zdědí. Kovářské děti od pěti, šesti let dmýchaly měchy a v osmi letech už chlapci lemavenas pro trast, bušili do železa. Chlapci z hudebnických rodin za sebou od čtyř let tahali housličky a od čtrnácti byli plnoprávními členy kapely. K tomu, aby hrál jako Rinaldo, nepotřeboval umět ani noty, ani číst a psát. Stačilo, když měl lacho kan, dobrý sluch a když několik hodin denně hrál pro potěšení sobě i druhým – neboli cvičil.¹⁰

Funkci vzdělávací, ale nemohla rodina plnit do nekonečna, vzhledem k technickému pokroku doby, novým možnostem výroby statků a především vzhledem k čím dál většímu důrazu na vzdělání samotné. Vzdělávací funkci přestala plnit rodina v době, kdy zanikla tradiční řemesla. Romové se museli adaptovat na majoritní tržní hospodářství a s ním spojený trh práce. V době, kdy přestala mít tradiční vzdělávací funkce svou hodnotu, nastal v romské kultuře velký rozkol. Romové, kteří nebyli schopni adaptace, neměli práci vzhledem k velice nízkému dosaženému vzdělání. Z dnešního pohledu je bohužel pravdou, že mnoho Romů tuto integraci bohužel nezvládlo a naprosto na ni resignovalo.

1.1.6 Obecný přístup Romského etnika ke vzdělávání

Obecný přístup Romů ke vzdělávání je z velké části ovlivněn historickými i sociálními faktory, kvůli kterým byli Romové vytlačeni na okraj společnosti. Jejich postoje ke vzdělávání jsou apriorně negativní. Romové se uzavírají do svých komunit a mají značné předsudky vůči české většině. Spor, který vzniká mezi českou

---

¹⁰ HÜBSCHMANOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras : Můžeme se domluvit*. 3. nezměněné vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1998. 38 s.

majoritou a romskou minoritou, je také centrem nedůvěry a nenávisti jedné skupiny k té druhé. Romské děti se ve škole necítí bezpečně, v jejich chápání je vstup do první třídy velmi frustrující, ocitnou se v nepřátelském prostředí, kde jsou na ně kladeny z jejich pohledu nesplnitelné nároky, vše je cizí a nové.

V otázce vzdělávání je nutné brát v potaz historická specifika Romů, především hodnoty a stereotypy s tím spojené. Vlastnosti osobnosti jsou částečně formovány kulturou. Ta romská byla přemísťována z místa na místo za obživou. Romové si nebudovali kladné životní stereotypy spojené s trpělivým úsilím něčeho dosáhnout, ale rozhodovali se na místě a spoléhali na náhodu či nárazové štěstí. To vše se dnes odráží v jejich charakterech, romské děti jsou již určitým způsobem kulturně přednastaveny. Často se to projevuje právě ve školním prostředí, kdy jsou netrpělivé, mají malou výdrž při překonávání překážek, orientují se na daný okamžik, jsou vznětlivé, mají problémy s udržením pozornosti a s cizí autoritou, na kterou doposavad nebyly zvyklé.

V důsledku silné skupinové koheze je patrný nezájem ze strany rodiny, aby se romské dítě určitým způsobem odpoutalo a začalo se vzdělávat, myslelo na své vlastní zájmy a jednalo v rozporu s rodinou. Romský žák nenaplní své představy, pokud by jeho rodina nesouhlasila, i když by cítil touhu po vzdělání. Strach ze zpřetrhání rodinných pout, by byl silnější, jelikož ty jsou pro něho prioritní.

Negativní postoje ke vzdělání jsou ze strany Romů posilovány jejich sociální pozicí a příslušností k nižší sociální vrstvě. Tito jedinci oceňují úplně jiný typ znalostí a dovedností, které se nenaučí ve školách, ale naopak je naučí sám život.

Pavel Říčan definuje výchovu v romských rodinách jako nedirektivní, volnou a takovou, v které jsou kladeny malé nároky na domácí přípravu, a kde na děti není vyvíjen žádný tlak. Děti jsou tak v daleko lepší psychické pohodě, než děti vyrůstající v západní kultuře, kde jsou přesně nastaveny výchovně-vzdělávací vzorce tak, aby bylo dítě v budoucnu schopné začlenit se co nejlépe na trh práce. Důraz je kladen na naprosto jiné priority, než u romského minority. Náš edukační systém je samozřejmě nakloněn našim kulturním stereotypům a naopak pro Romy zde nastává rozkol. Při vstupu do vzdělávacích institucí na ně čeká velké vynaložené úsilí k překonání všech svých predispozic.

V uplynulých padesáti letech nebylo snahou začlenit romské děti do školních kolektivů ostatních dětí na základě respektování jejich kulturní identity jako

rovnocenné kulturní identitě národa, ve kterém žijí. Hovořilo se o tzv. „romském problému“, který byl ve školách řešen v souladu s tehdejší vládní politikou vůči romské menšině. A to snahou o asimilaci, tj. lapidárně řečeno snahou o „natírání romských dětí na bílo“. Tehdejší školní praxe „jednotné školy“ navíc vycházela z dogmatu „průměrného žáka“ (všechny děti ve společnosti jsou stejné, mají průměrně stejné intelektové schopnosti, znalosti, návyky a potřeby) a vylučovala vše, co z tohoto průměru vybočovalo.¹¹

Tehdejší školní koncepce vycházející z definice „průměrného žáka“, tzv. že všichni žáci mají stejné možnosti, průměrně podobný intelektový rozsah, znalosti a dovednosti, a na vše co se tomuto průměru vymykalo, nebyl brán zřetel. Tento přístup je bohužel stále běžnou praxí ve vzdělávacích zařízeních a znemožňuje tak dětem, které jsou slabší ve svých schopnostech, absolvovat základní školu.

Je bohužel pravdou, že dodnes většina škol i jejich učitelů neberou romská specifika jako určující. Tento přístup má za následek odhadovanou 80% negramotnost Romů a celkový odpor romské menšiny k celému vzdělávacímu systému majoritní společnosti. Špatné zkušenosti, které si Romové po celé generace odnášejí ze školního prostředí, jen utužují jejich nezájem a nechut' se do vzdělávacího procesu vůbec zapojit. Většina Romů chápe vzdělání jako podmínku majority k aspoň částečnému začlenění do společnosti. Romové sami nepřičítají vzdělání přílišného významu, ale je to pro ně zároveň jediná možnost, jak se uplatnit na trhu práce. Dnešní doba je v celosvětovém měřítku nastavena pozitivně ke vzdělávání, vzdělání jako takové je to, co jedinci uděluje určitý status, dává mu uznání a respekt ve společnosti.

Současný stav vzdělání u romské populace je neuspokojivý, jelikož má nepříznivé dopady v oblasti sociální, kulturní a také ekonomické. Celkově tento stav prohlubuje společenské rozpory z hlediska národnostního porozumění. K dosažení společenské rovnosti Romů a majoritní společnosti je zapotřebí především akceptovat ve výchovně-vzdělávacím procesu přítomnost romských dětí s jejich etnickými, sociálními i kulturními odlišnostmi.

---

¹¹ Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy : projekt Varianty . [Praha] : Lidové noviny, c2002. 518, 70s.

Velkou roli v celém výchovně-vzdělávacím procesu sehrává škola. Ta je zodpovědná za připravenost romského dítěte vedoucí k plnohodnotnému občanství a pozitivní emancipaci vzhledem k tendenci a snaze o tolerantní soužití všech dětí.

1.2 Vzdelávání Romů v České republice

1.2.1 Romové a mateřské školy

Mateřské školy hrají velkou roli ve formování romských žáků a je důležité, aby romské děti docházely do mateřských škol minimálně dva roky před nástupem do školy. Zde probíhá formování žáků a mateřská škola též vytváří půdu pro příznivou atmosféru na škole základní.

V mateřských školách lze vytvořit zázemí pro výchovu romských dětí především: neformálním využitím emocionálního působení romštiny jako mateřského jazyka dětí prostřednictvím dobrovolných spolupracovníků z řad romského obyvatelstva, popřípadě i využitím konverzačního minima romštiny ze strany učitelky. Dále vytvářením základů českého jazyka u romských dětí a postupným vytvořením podmínek k tomu, aby současně s rozvíjením jazyka českého mohl být u dětí rozvíjen i jazyk romský: romštinu využívat jako pomocný didaktický prostředek k snazšímu pochopení češtiny.¹²

Problémem ale je, že romské děti školku zpravidla nenavštěvují a nastupují do školy s dovednostmi, které nabyly v rodině. Při vstupu do první třídy se pak najednou setkávají s věcmi naprosto cizími, neumí číst ani psát, někdy ani mluvit česky. Právě z těchto důvodů je pro romské dítě předškolní vzdělávání nesmírně důležité, zde si může osvojit aspoň část poznatků, které mu jeho rodina není schopna poskytnout. Pro děti vyrůstající v rodinách západní kultury je zcela běžné, že šestileté dítě umí držet tužku, umí malovat, má průměrně rozvinutou jemnou motoriku, dokáže rozpoznat některá písmena, umí barvy a spousty pro nás banálních úkonů. Nutno říci, že toto není samozřejmé pro dítě pocházející z romské rodiny. Romové dávají větší důraz na svobodu dítěte jeho samostatnost a znalosti spojené s „přežitím“ v civilizovaném světě, který je obklopuje a jehož součástí se necítí.

---

¹² ŠOTOLOVÁ, Eva . *Vzdělávání Romů*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 40 s.

1.2.2 Romský žák a základní školy

Jak již bylo řečeno tradiční romská rodina není schopna dát dítěti takový základ, který se standardně očekává od žáka při vstupu do první třídy, a tak hned zpočátku vznikají určitá nedorozumění, která mohou vyústit v neúspěchy dítěte.

Romské dítě se při vstupu do první třídy setkává s mnoha problémy. Jedním z největších bariér je jazyk, mnoho dětí češtinu neovládá, a když ano hovoří jejím *etnolektem*¹³. Dalšími problémy, které romské žáky postihují, jsou nezvyk na pevně daný režim, neschopnost se dlouhodobě soustředit a vynaložit úsilí k aktivitám, jež to vyžadují. Dále se žáci potýkají s problémem týkající se autority učitele pro děti, které neprošly mateřskou školou, je to první autorita, jež nepochází z jejich rodiny a komunity, a kterou musí respektovat. Problémem je také často jejich nedostatek času na domácí přípravu a neochota rodičů věnovat čas svým dětem a vynaložit určité úsilí k zlepšení komunikace školy a rodiny. S tím souvisí i neschopnost žáka rozhodovat se samostatně, jelikož v rodině působil jako jeden z celku. Najednou je sám a musí za své rozhodnutí nést následky. Jak již bylo zmiňováno i běžné úkony, které si české děti osvojují v rodinách a v mateřských školách, jako je kreslení, psaní, jemná motorika, znalost základních fakt o světě kolem nás atd., jsou pro romské děti problémem.

Jedním z největších problémů je nedocení některých kvalit žákova prožívání, což se může projevit velice výrazně na jeho osobnosti. Velkým problémem je také permanentní neúspěch, kterému jsou často žáci vystavováni, ten pak působí negativně na rozvoj jejich vnímání sama sebe a způsobuje pocity rezignace, neúspěchu a traumatu. Dalším nepříznivým faktorem ve vzdělávání romských žáků je vytvoření tzv. *haló efektu*¹⁴. Haló efekt je vytvářen pedagogy, kteří mají na žáky jednotný pohled, bez ohledu na jejich individuální potřeby, které se nesmějí podceňovat. Často je interakce velice jednostranná, učitel se sice snaží žáka formovat, ale nenechává jemu samotnému přílišný prostor na seberealizaci.

---

¹³ neustálená forma nemateřského jazyka, např. specifická romská podoba mluvené češtiny, slovenštiny a dalších jazyků

¹⁴ chyba prvního dojmu ze sociální percepce, ovlivnění posuzovatele prvním dojmem (např. nápadným, ale povrchním nebo náhodným), kterým určitý člověk zapůsobil (ať již kladně nebo záporně)

Každý pedagogický pracovník by měl mít na mysli především objektivitu a přistupovat ke každému žáku bez předsudků a stereotypů. Jednat s romským žákem v souladu s jeho přirozeností, pěstovat v něm pocit důstojnosti, úcty a lásky ke škole. Dále by si každý učitel měl klást za cíl překonávat jazykové bariéry a vnímat problémy, které romskému dítěti vyvstávají při příchodu do první třídy základní školy.

Škola by v rámci iniciativy mohla pro romské žáky zřizovat speciální kroužky při školních družinách, kde by mohli rozvíjet svůj přirozený talent, např. k hudbě či tanci. Jedním z možných řešení romské problematiky na základní škole, by mohlo být zařazování výuky romštiny a rozšiřování osnov o informace spojené s romskou historií a kulturou, a tím napomoci Romům samotným i ostatním žákům rozkrýt tajemství jejich původu, odlišnosti, barvy pleti, jazyku atd. Je nutná větší motivace žáků a zároveň je vést k větší odpovědnosti za své výsledky a činy, což vytváří jejich osobní mravní autonomii.¹⁵

1.2.3 Romský žák a střední školy

V současném školství je bohužel trend takový, že jen málo kterému romskému žáku se podaří úspěšná adaptace na školní prostředí, projde základní školou a s dobrými studijními výsledky postoupí na střední školu nebo na odborné učiliště. Mnoho romských žáků projde pouze speciální školou, kam byli zařazeni ihned po nástupu do první třídy.

V zájmu uplatnění romské mládeže by se měly zřizovat na středních školách - speciální rodinné školy pro absolventy speciálních škol a žáky s neukončeným vzděláním na základní škole. Výuku zaměřit na doplnění žádoucí míry učiva a získání poznatků a dovedností pro vedení domácnosti, péče o děti a rodinu, základy vaření a šití, základní občanskou orientaci apod., i získání kvalifikace a profesionálního uplatnění. Žákům, kteří projeví zájem a schopnosti, přednostně umožnit vyučení nebo studium na střední škole.¹⁶

---

¹⁵ NAVRÁTIL, Stanislav ; MATTIOLI, Jan. *Systémový přístup ke zvýšení úspěšnosti romských žáků v učení a jeho experimentální ověřování*. Brno : Paido, 2002. 107 s.

¹⁶ ŠOTOLOVÁ, Eva . *Vzdělávání Romů*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 41 s.

Na odborných učilištích by se mělo dbát na umožnění vyučení se v daném oboru. Dobrým krokem kupředu by bylo zřízení výučních oborů zaměřujících se na romské tradice a kulturu a především podtrhující jejich přirozenost, např. košíkářství, hrnčířství, obuvnictví, oprava hudebních nástrojů atd.

V systému romského školství by se nemělo zapomínat ani na dospělé Romy, kteří nedosáhli ani základního vzdělání, možností by byly kurzy při základních či středních školách, které by jim potřebné vzdělání doplnily. V dnešní době se vzdělání stává velkým problémem, jelikož žijeme v přetechizovaném světě, který vyžaduje specifické znalosti, schopnosti a dovednosti, bez kterých nejsme schopni přežít. Proto musí systém pamatovat na všechny žáky, bez rozdílu národnosti a snažit se zcela individuálně k nim přistupovat tak, aby dosáhli nejvyššího možného vzdělání a uplatnění.

2. Implementační část

2.1 Oficiální vládní strategie ke zlepšení Romské integrace

2.1.1 Současná koncepce romské integrace v České republice

Základním a vymezujícím dokumentem, který se zabývá východisky řešení problémů spojených s integrací romských komunit do majoritní společnosti, je „Koncepce romské integrace“. Tento dokument podléhá pravidelné obnově a spadá pod kompetence vlády České republiky.

Vláda přistupuje k řešení romských záležitostí ze tří pohledů - z perspektivy lidských práv, z perspektivy národnostní a z širší perspektivy sociokulturní. Tyto přístupy nejsou v rozporu, nýbrž se vzájemně doplňují. Redukce romské problematiky na kterýkoli z nich by byla nežádoucím zkreslením. Vyváženému pojetí, které bere v úvahu všechna tři hlediska, odpovídá i struktura poradních orgánů vlády.¹⁷

Perspektiva lidsko-právní vyvstává z potřeby zprostředkovat, aby všichni občané, jak majoritní tak i minoritní společnost České republiky, mohli v plné míře a bez diskriminace užívat všech individuálních práv. Tyto práva jsou zakotvena v Ústavě ČR, Listině základních práv a svobod a v mezinárodních smlouvách o lidských právech, které musí Česká republika dodržovat.

Z hlediska lidských práv se romskou problematikou zabývá Rada vlády ČR pro lidská práva jako poradní orgán vlády, který sleduje vnitrostátní dodržování přijatých a ratifikovaných smluv o lidských právech, připravuje (v součinnosti s Ministerstvem zahraničních věcí České republiky) zprávy o plnění závazků plynoucích z těchto smluv a navrhuje vládě či jednotlivým členům koncepční kroky směřující k posílení ochrany lidských práv.¹⁸

Perspektiva národnostní obsahuje specifická práva příslušníků národnostních menšin, tak jak jsou zanesena v Hlavě III. Listiny základních práv a svobod a v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin. Tato specifická práva jsou konkrétně upravena zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních

---

¹⁷ Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 29.7.2005 [cit. 2011-04-09]. Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí. Dostupné z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/vestnik/2005/vest_4.pdf.

¹⁸ Tamtéž

menšin a o změně některých zákonů (dále jen „menšinový zákon“, novelizován zákonem č. 320/2002 Sb.).¹⁹

Perspektiva sociálně-etnická plyne z nutnosti řešit problematiku sociálně marginalizovaných romských komunit, respektive tam, kde je uplatňována intervenční státní politika nejen v oblasti národnostní (rozvoj kultury, jazyka, školství), ale také v oblasti sociální (zaměstnanosti, sociálních služeb a bydlení).

V dokumentu „Koncepce romské integrace“ nalezneme dále vymezení sedmi základních cílů.

Prvním z nich je odstranění vnějších překážek, které zabraňují plnému začlenění Romů do společnosti. Jedná se především o problém diskriminace, která se projevuje ze strany majoritní společnosti.

Druhým cílem je odstranění veškerých vnitřních překážek, které jsou spojeny se začleňováním Romů do majoritní společnosti, jedná se o problémy související se vzděláním a kvalifikací.

Třetím cílem je zlepšení sociálního zázemí a úrovně romských komunit. Řeší problémy s bydlením, zdravotní situací a také předchází sociálnímu vyloučení v romských komunitách.

Dalším v pořadí čtvrtým cílem je zastavení vzniku a šíření vyloučených lokalit, dalším cílem je zajištění rozvoje romské kultury a jazyka.

Šestým cílem je vytvoření prostředí bez předsudků, kde se bude každý občan posuzovat bez ohledu na rasu, národnost a jazyk a posledním cílem je zajištění celkového bezpečí jednotlivců romské komunity.

Na integraci příslušníků romských komunit do majoritní společnosti se význačně podílejí dva hlavní orgány vlády České republiky, a to Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity a Rada vlády ČR pro národnostní menšiny. Oba dva orgány spolu spolupracují a jsou poradními institucemi vlády, ale nemají svoje vlastní přímé výkonné kompetence.²⁰

---

¹⁹ Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 29.7.2005 [cit. 2011-04-09]. Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí. Dostupné z WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/vestnik/2005/vest_4.pdf>.

²⁰ Tamtéž

2.1.2 Rada vlády České republiky pro záležitosti romské

komunity

Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity je poradní, iniciativní a koordinační orgán vlády pro otázky spojené s postavením Romů v české společnosti. Byla zřízena usnesením vlády ze dne 17. září 1997 č. 581 jako Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity (dřívější název). Rada byla ustavena při Úřadu vlády ČR v roce 1997 jako stálý poradní a iniciační orgán vlády pro otázky romské komunity. Rada má 28 členů, jejím předsedou je člen vlády. Polovinu členů tvoří zástupci romské komunity.²¹

Rada má za cíl pomáhat s integrací romské komunity do společnosti a také zabezpečovat součinnost resortů, které jsou odpovědné za realizaci jednotlivých opatření a plnění požadavků, jimiž je Česká republika vázána, ať již ze strany vládních usnesení či mezinárodních smluv. Dalšími kompetencemi Rady jsou, předkládání informací vládě, pro tvorbu a uplatňování politiky v oblasti romské integrace. Rada též vypracovává „Koncepci romské integrace“ a spolupracuje různými neziskovými organizacemi, mezinárodními organizacemi nebo obecními a krajskými samosprávami.

2.1.3 Rada vlády ČR pro národnostní menšiny

Rada vlády ČR pro národnostní menšiny (dále jen Rada) byla zřízena v souladu s § 6 odst. 3 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Členy této rady jsou, vedle zástupců orgánů veřejné správy, zástupci jedenácti národnostních menšin. Romové mají v této Radě tři zástupce. Jedná se o poradní a iniciativní orgán vlády pro otázky národnostních menšin a jejich příslušníků. Rada vlády ČR pro národnostní menšiny iniciovala přijetí „Nařízení vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity“. Toto nařízení se týká podpory uchování, rozvoje a prezentace kultur

---

²¹ Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 29.7.2005 [cit. 2011-04-09]. Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/vestnik/2005/vest_4.pdf>.

*národnostních menšin, rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin (mj. vydávání tisku v jazyce národnostních menšin), vzdělávání v jazycích národnostních menšin, multikulturní výchovy a podpory integrace romských komunit.*²²

Dalšími orgány státní správy zabývajícími se koncepčně sociální inkluzí Romů, jsou Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy; Veřejný ochránce práv Ministerstva práce a sociálních věcí, Rada vlády pro lidská práva, Ministerstva kultury, vnitra, pro místní rozvoj, zdravotnictví a spravedlnosti.

2.1.4 Koncepce romské integrace

V dubnu roku 2005 vešla v platnost „Koncepce romské integrace“, která se zabývala romskou problematikou z mnoha různých pohledů a mimo jiné, řešila i problémy spojené se vzděláváním této komunity.

Jedním z prvotních cílů vlády je řešit vzdělávání Romů takovým způsobem, aby co nejvíce odpovídalo jejich individuálním potřebám. V „Koncepci romské integrace“ je zanesena také idea vyrovnávacích postupů v oblastech vzdělávání romských dětí, tendence se týkají především předškolních dětí, které potřebují největší péči. Jedná se o pomoc a překonání určitého socio-kulturního handicapu. Jedním z návrhů byla docházka do mateřských škol již od tří let, tedy taková, aby děti docházely do mateřských škol po co nejdelší možnou dobu, a tím jim byla usnadněna pozdější adaptace na školní prostředí. Předškolní vzdělávání může být těmito dětmi i plně zainvestováno z peněz státního rozpočtu, pokud se jedná o sociálně slabou romskou rodinu, které by vzdělání jejich členů znemožňovala jejich špatná finanční situace. V případě žádosti o dotaci na studium, zůstává podmínkou pravidelná docházka dětí do školky.

Pokud se nepodaří dítě do mateřské školy zařadit, je nutné dítě začlenit do tzv. přípravných tříd, které vedou zkušení pedagogové, kteří se snaží připravit půdu pro následné základní vzdělání a pro co nejsnazší přechod z rodiny dítěte do školního prostředí. Tyto školy by měly být zřizovány při základních a mateřských školách.

---

²² Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 29.7.2005 [cit. 2011-04-09]. Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/vestnik/2005/vest_4.pdf>.

Jednou z forem pomoci ve vzdělávání, která je poskytována romským žákům, je cílená asistence tj. užití asistenta pedagoga. Asistenti pochází většinou z romských komunit a jejich funkce je důležitá pro dobrou aklimatizaci romského žáka v nové prostředí školy. Využívání pomoci asistentů se týká jak mateřských, základních, ale i speciálních. Na středních školách a na odborných učilištích se snaží vytvářet zázemí romským žákům pomocí stipendií, které mohou sociálně znevýhodnění studenti čerpat.

„Koncepce romské integrace“ klade velký důraz na zvýšení počtu asistentů, který je stále nedostatečný. Pomoc od těchto asistentů je pro romské děti nepostradatelná, zejména v mateřských a základních školách. V koncepci je také zmíněn zvyšující se zájem o studium asistenta, kdy ve školním roce 2003/2004 byl dokonce zřízen studijní program v Mostě.

Pedagogům romských dětí je nakázána komunikace s rodinou, škola se tím má stát místem, kam si i rodiče mohou přijít pro radu. Celkově vztah školy jako vzdělávací instituce a rodiny je velice důležitý proto, aby bylo dítě maximálně úspěšné. Dalším cílem koncepce bylo umožnit romským rodinám, jak rodičům, tak i jejich potomkům, kultivaci jejich jazyka v bezplatných jazykových kurzech. Cílem těchto kurzů je seznámení Romů s jejich tradicemi, historií a jazykem. V těchto kurzech jsou pověřeni výukou studenti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, oboru romistika nebo učitelé, jejichž mateřštinou je právě romština.

Pro vytváření příjemné atmosféry ve školách a zajištění příznivých podmínek pro vztahy mezi žáky je nutno, aby byli studenti vedeni k multikulturní výchově a především ke vzájemné úctě a toleranci.

Dle koncepce vymezující vzdělávací proces romských žáků, je také upozorňováno na fakt, že mnoho romských dětí je umístěno v institucích ústavní a ochranné výchovy. Je žádoucí, aby byla dětem umožňována výchova v osvojitelských rodinách apod. Jednou z dalších priorit je finanční pomoc sociálně slabým romským rodinám ve financování školních potřeb, či jiných výdajů souvisejících se vzděláním.²³

---

²³ Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 29.7.2005 [cit. 2011-04-09]. Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí. Dostupné z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/vestnik/2005/vest_4.pdf>.

2.2 Praktické strategie vedoucí ke zlepšení úspěšnosti romských žáků ve vzdělávání

2.2.1 Programy pro romské žáky

Základními programy používanými v našich školách pro romské žáky jsou:

- *Programy zaměřené na úspěšný start a překonávání bariér na 1. stupni základní školy – Přípravné třídy a Projekt „Začít spolu“*
- *Programy založené na modifikaci výuky na základní škole*
- *Programy rozvíjející romskou identitu²⁴*

2.2.1.2 Přípravné třídy pro romské žáky

Mnoho výzkumů prokázalo, že se romské děti vstupující do prvních tříd potýkají nejen s handicapem v oblasti jazykové, sociální, ale i kulturně-společenské a v neposlední řadě pohybové. Proto vyvstala potřeba tyto děti co nejlépe připravit a adaptovat na školní prostředí. Pro děti romského původu je začlenění do předškolního vzdělávání velice důležité, ale není bohužel pravidlem. Pokud již mateřskou školu navštěvují, pak většinou příliš krátkou dobu na to, aby byly na vstup do školy dostatečně připraveny a byly tak způsobilé jak po stránce kognitivní, tak i sociálně kulturní na nástup do první třídy základní školy. Toto nezačlenění spolu se špatnou sociální situací některých rodin znevýhodnění romských dětí při vstupu do školy ještě více prohlubuje. Jelikož v současné době není realizována výuka v jejich mateřském romském jazyce, o to důležitější je pedagogické porozumění a pochopení specifických zvláštností dítěte, které vnímá svého učitele jako ideální obraz člověka.

Jedním z možných řešení, jak romské děti vhodně adaptovat na školní prostředí, byl vznik tzv. „Přípravných tříd“. Toto řešení vyplynulo z usnesení vlády ČR č. 210 ze dne 28. dubna 1993 k situační zprávě o problematice romské komunity.

---

²⁴ BALVÍN, Jaroslav. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. 1.vyd. Praha : Radix, 2004. 206 s.

Vláda umožnila MŠMT ČR realizovat opatření směřující k odstranění jazykového handicapu romských dětí, který je jednou z hlavních příčin neuspokojivých výsledků jejich vzdělávání.²⁵

Na základě vyhlášky může přípravný ročník navštěvovat dítě pětileté a též dítě s odkladem školní docházky. Těchto přípravných tříd je mnoho po celém území České republiky, pod záštitou různých typů škol a nejsou zřizovány výhradně státem.

Prvním impulz vzešel od samotných Romů, kteří sami vycítili naléhavou potřebu, dát svým dětem možnost co nejlepší přípravy na vstup do první třídy základní školy. Byli si vědomi, že je velice důležitá adekvátní příprava na tento důležitý krok v životě jejich dítěte.

*Již Zdeněk Helus, přední český psycholog, označuje vstup do první třídy a do školy samotné za prahovou událost v životě dítěte. Způsob jeho zvládnutí, charakter jeho přetvoření v to, co můžeme nazvat bazálním zážitkem, vyjevujícím postupně, co pro mě škola je a co mně dává, má dalekosáhlé důsledky.*²⁶

Dalším důvodem proč i sami Romové cítili potřebu zřízení přípravných tříd, byla značná jazyková bariéra, která bránila plynulému vstupu romského dítěte do první třídy základní školy.

Vzdělávací program, který děti absolvují v přípravné třídě, napomáhá k jejich snadnějšímu začlenění do vzdělávacího procesu, aby se tím předešlo případným neúspěšným začátkům ve školní výuce. Cílem přípravných tříd bylo nejen osvojování českého jazyka, ale také rozvíjet tradice, jazyk a kulturu Romů.

Obsah vzdělávání v přípravných třídách podléhá rámcovému vzdělávacímu programu pro předškolní vzdělávání a je též součástí školního vzdělávacího programu. Výuka v přípravných třídách je zpravidla vedena pedagogickým dozorem, který má vystudovanou aprobaci pro předškolní nebo pro základní vzdělávání. Někdy může toto místo pedagoga nahradit zkušený speciální pedagog, který je také způsobilý pro tuto funkci.

Zkušenosti s chodem přípravných tříd jsou různé, mnoho učitelů si stěžuje na nedisciplinovanost rodičů romských dětí již po pár měsících docházky. Příčin tohoto jednání může být mnoho, malý konflikt romské matky s učitelkou, nezájem žáka o

---

²⁵ BALVÍN, Jaroslav. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. 1.vyd. Praha : Radix, 2004. 206 s.

²⁶ PIŤHA, Petr; HELUS, Zdeněk. *Návrh pojetí občanské školy*. Praha : Portál, 1994. 18 s.

studium, někdy sociální situace, ve které se romská rodina nachází, a za kterou se stydí.

Přípravná třída plní mnoho úkolů, mimo funkce vzdělávací také funkci adaptační, sociální a komunikační. Výzkumy, které byly prováděny, dokazují, že romské dítě, které pravidelně navštěvuje přípravnou třídu, je daleko více schopnější v oblastech jazykových dovedností, rozumových dovedností, má lépe rozvinuté abstraktní myšlení, jemnou motoriku, je daleko lépe připraveno na samostatné plnění úkolů, dokáže se pracovat samo, ale i v kolektivu vrstevníků. Děti, které podstoupily přípravnou třídu, jsou zcela evidentně lépe připraveny na vstup do první třídy, než děti, které jsou šest let formovány pouze prostředím rodiny.

2.2.1.3 Projekt „Začít spolu“

Tento projekt se začal realizovat v letech 1994-1997 v jedné základní škole a devíti mateřských.

Základními principy programu jsou tato pravidla:

- 1. Metodické vedení dětí ve třídě v tzv. centrech aktivity*
- 2. Individuální přístup ke každému dítěti, respektování a rozvíjení jeho etnické identity*
- 3. Integrované učení hrou*
- 4. Aktivní účast rodiny a vzájemná spolupráce školy a kolektivu rodičů²⁷*

Celý program je veden v duchu filozofie otevřené společnosti, vede žáky k demokratickému myšlení a rozvíjí u nich tolerantní jednání v oblastech etnických, individuálních i kulturních. Učební program je založen na vyučování hrou a na rozvoj osobnosti z mnoha jejích perspektiv. Vzhledem k důrazu na jednotlivce je pedagog daleko více schopen zlepšit úspěšnost jak u dětí romských, tak i třeba u dětí s určitým typem postižení nebo jiným handicapem. Tento program se zabývá mimo

---

²⁷ BALVÍN, Jaroslav. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. 1.vyd. Praha : Radix, 2004. 151 s.

jiné i spolupráci s rodinami žáků, což je pro romské děti naprosto klíčové. Tento program či jeho ideje jsou dnes velkým přínosem mnoha školám v jejich koncepcích.

2.2.1.4 Modifikace výuky na základní školy

Jednou z výrazných a již prověřených metod zkvalitnění výchovně vzdělávací práce s romskými žáky v základních školách je modifikace vzdělávacího programu pro základní školy. Je experimentálně ověřována ve čtyřech základních školách: v Praze 3, v Ústí nad Labem, v Mostě – Chanov a v Brně. Jeho hlavním cílem je výrazně napomoci romským žákům v absolvování základní školy. Náročnou a léty ověřenou praxí, jak píše Irena Meisnarová ve svém projektu, se učitelům podařilo dokázat, že romské děti jsou vzdělavatelné v rámci základního školství. Předpokladem však je, že romské dítě dostane větší množství času na osvojení vědomostí a návyků a budou mu také přizpůsobeny podmínky, za kterých osvojování učiva probíhá.²⁸

Nezbytnou podmínkou pro jeho úspěšnost je klima školy, úroveň vztahů učitelů, žáků a rodičů. V průběhu let se osvědčilo několik zásad, na nichž je úspěch mimořádně závislý:

1. *Vytvářet u romských dětí kladný vztah ke škole, zájem o učení po celou dobu školní docházky.*
2. *Rozhodující roli sehrává osobnost učitele, jeho schopnost navázat s dětmi i rodiči citový vztah.*
3. *Schopnost a ochota učitele nejenom v předání znalostí a v motivaci dítěte, ale i sociální práce v rodinách, a hlavně snaha romskému etniku pomoci.*
4. *Od samých počátků školní docházky učit české a romské děti žít společně na jedné škole, respektovat základní hodnoty společného života, a tím je připravovat pro občanský život v multikulturní společnosti.²⁹*

---

²⁸ BALVÍN, Jaroslav a kol. *Romové a obecná škola : přípravné ročníky a projekt "Začít spolu"*. Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996 . 95 s.

²⁹ Tamtéž

2.2.2 Asistent pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním

Další možností, jak zefektivnit vzdělávání romských žáků a umožnit jim tak lepší adaptaci na školní prostředí, je realizace funkce romského asistenta do přípravných tříd a do škol. Funkce asistenta pedagoga (dále jen asistenta) byla běžnou praxí ve většině evropských zemích již počátkem 90. let.

Nově přináší pojem „asistent pedagoga“ zákon č. 563/2004 Sb. ČR o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů a platností od 1. 1. 2005, který odstraňuje rozdíl mezi pojetím asistenta pedagoga z řad majority a romského asistenta pedagoga. Asistent pedagoga je zde řazen mezi pedagogické pracovníky vykonávající přímou pedagogickou činnost.³⁰

Asistentem se může stát osoba starší 18-ti let, trestně bezúhonná, která dosáhla buď vysokoškolského vzdělání v akreditovaném vzdělávacím programu, vyšší odborné školy v oboru zaměřeném na přípravu pedagogických asistentů nebo sociální pedagogice, úplným středoškolským vzděláním v oboru - přípravy pedagogických asistentů, vzděláním ukončeným výučním listem - získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání a studiem pedagogiky nebo absolvováním vzdělávacího programu pro asistenty pedagoga.

Ve školách, kde nalezneme většinu žáků, kteří jsou nějakým způsobem sociálně znevýhodnění, je v kompetencích ředitele školy ustanovit asistenta pedagoga. Bezesporu i čeští pedagogové se významně přičinili na socializaci ve vzdělávání a výchově romských dětí.

Romští asistenti se od počátku věnovali zejména výuce v přípravných třídách, dále se také stávali pomocníky českým učitelům.

V přípravných třídách se asistenti zabývají především několika oblastmi, jednou z nich je překonání handicapů, s kterými se romské dítě potýká. Dále se snaží o optimální překonávání „psychologického i verbálního šoku“, který nastane u romského žáka po příchodu do první třídy. Dále se asistent věnuje utužení komunikace mezi rodinou dítěte a školou, o osvětu důležitosti vzdělávání, prospěšnosti mateřských škol a přípravných tříd. Asistenti se pokouší o vhodnou motivaci žáků, a tím v nich pěstují kladný vztah ke škole i osobě pedagoga. Spolupráci českého učitele a romského asistenta se nepřímo žákům nastoluje model

---

³⁰ ŠOTOLOVÁ, Eva . *Vzdělávání Romů*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 57 s.

tolerantních multikulturních vztahů, které si vstíjí přeneseně i do svého budoucího občanského života. Osobnost romského asistenta, učitele či vychovatele je ve škole velmi důležitá. Může sehrát rozhodující roli zejména při utváření prvotního vztahu žáka ke škole jako instituci a ovlivnit tak budoucnost dítěte.

Romské dítě, jak píše J. P. Liégeois, je vychovávané tak, že má apriorně negativní vztah a strach ze všeho cizího a nového. Dva výchovné systémy, které začnou působit na romské dítě při vstupu do školy – rodina a škola, mohou vyvolávat, začnou nervozitu, nespokojenost, někdy spojenou s agresivitou. Proto je potřeba, aby škola jako výchovně-vzdělávací instituce vyvinula maximální úsilí. Tím usnadnila adaptaci romských dětí na prostředí školy i na vstup do majoritní společnosti.³¹

2.2.3 Školní klima a osobnost učitele

Jednou z nejdůležitějších věcí ve vzdělávání jako procesu je vzájemná úcta mezi žákem a jeho učitelem, vytváření příjemného zázemí a vhodných podmínek pro edukaci. Je nutno podotknout, že pedagog nikdy nepůsobí zcela izolovaně a samostatně. V jeho kompetencích je a mělo by být seznámit se s žákovými specifiky, snažit se pochopit jeho predispozice, kulturní nastavení a aspekty související s jeho romskou identitou, ale také zároveň nezapomínat věnovat pozornost sociálnímu zázemí v jeho současné rodině.

V devadesátých letech vznikla v České republice potřeba, aby spolu začali spolupracovat učitelé romských dětí v zájmu zefektivnění výuky a s důrazem na prohloubení znalostí v oblastech jazyka, historie či hodnot romského etnika. Tato potřeba vyvstala z praktik komunistického režimu, kde na tyto aspekty romské komunity nebyl dáván žádný důraz.

Škola jako instituce musí překonat nedůvěru ze strany romské komunity. Hlavním cílem je zdolat bariéry, které vznikaly desítky let, kdy ještě školu navštěvovali rodiče současných romských žáků a z tohoto prostředí si neodnesli žádné příjemné zkušenosti. Škola skrz svůj pedagogický personál musí být iniciátorem potřebných kroků k napravení a udržení dobrých vztahů s rodinami romských dětí. Škola musí vytvářet takové podmínky, aby do ní začali rádi chodit i rodiče žáků a tím se zlepšila komunikace. Nutností je, aby se personál školy choval

---

³¹ ŠOTOLOVÁ, Eva . *Vzdělávání Romů*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 123 s.

k rodinám vstřícně, ne vždy tomu tak je. V případě, že učitelé chovají k romským rodičům už apriorně negativní vztah, s jejich pomocí již odpředu nepočítají nebo se chovají odměřeně při projednávání nepříjemných záležitostí kolem jejich dítěte, shoda není možná. Důvěra ze strany Romů je velmi křehká, a pokud je narušená, už nedá nijak napravit. Romové pak vnímají školu jako ryze represivní instituci a nemají zájem s ní o ničem diskutovat.

Otevření školy pro rodičovskou obec je jednou z možností pozitivních změn dosavadní situace na některých školách. Vždyť právě komunikací školy a rodiny je možno předejít nešvarům spojených s docházkou, záškoláctvím či jinými prohřešky žáků. Rodiče je nutno přesvědčit, že škola dělá maximum pro jejich děti a není represivní organizací, která by jim chtěla nějak škodit. Učitelé musí s rodiči romských dětí jednat jako s partnery sobě rovnými, a pomalu si s nimi vytvářet přátelský vztah. Tato cesta není leckdy jednoduchá. Rodiče dětí často hledají za učitelovým vstřícným chováním nějaké jiné zjištěné důvody, nebo vyčkávají a dlouho si ho k tělu nepřipouštějí.

Cesta k úspěchu z perspektivy učitelské praxe je trpělivost. I takové věci jako zájem o rodinné vztahy, či poskytnutí rady, pokud o to sám rodič zažádá, nejsou nikdy ztrátou času. Jakékoli slušné vystupování nám může dopomoci pootevřít dveře do jejich uzavřené romské komunity. Být nám tak blíže romskému žákovi, což je naším cílem, jelikož vzájemného porozumění dosáhneme pouze na základě důvěry.

2.2.4 Skupinové vyučování

Ve většině škol dnes probíhá výuka frontálně, což je z hlediska učitelské profese mnohem méně náročná forma vyučování na přípravu. Je též ale velice neefektivní především ve výuce žáků na prvním stupni a značně znevýhodňující pro romské žáky. Frontální vyučování je založeno na monologu ze strany učitele, kdy nepoužívá ve větší míře jiných alternativních metod, her či pomůcek. Při frontálním vyučování dochází velice brzy k propastným rozdílům v chápání, které jsou u romských žáků velmi výrazné. Jednou z možností jak předejít tak markantním rozdílům a především jak zefektivnit a pro žáky zpříjemnit vyučování, je využít tzv. skupinové výuky. Skupinové vyučování je založeno na rozdělení třídy do několika skupin, v kterých děti pracují, a činnost je pravidelně střídána, aby bylo dítě schopné po celou dobu vyučovací hodiny udržet pozornost. Pro romské dítě má tato forma

výuky daleko přínosnější efekt než pro dítě české, jelikož romské dítě je zvyklé se rozhodovat ve skupině a není apriorně nastaveno být samostatné, proto daleko více ocení práci se spolužáky. Další velkou výhodou takové práce ve skupině je mnohem lepší utužování kolektivních vztahů ve třídě.

Tato skupinová výuka se dá velmi dobře praktikovat ve třídách, kde mají svého pedagogického asistenta, který je pravou rukou učitele. Děti, které pracují ve skupinách, jsou nuceny fungovat jako celek a zároveň individuálně. Výhoda pedagogického asistenta spočívá především v tom, že může s jednou skupinou dětí pracovat na opakování a druhá může s učitelem probírat látku novou v daleko menším počtu, který vyhovuje oběma stranám, jak učiteli, tak i žákům.

V případě, že škola nemá možnost využití pedagogického asistenta, je na místě zařídit snížení počtu žáků ve třídách s větší převahou romských žáků. Pro pedagoga není možné zefektivnit výuku v počtu 20-30 žáků, proto je nutností v těchto třídách snížit počet žáků na 12-15, což je např. běžnou praxí ve školách: v Mostě - Rudolficích, na Církevní základní škole P. Pittera v Ostravě a též v jedné ze škol v Praze na Žižkově.

2.2.5 Multikulturní výchova

Multikulturní výchova je poměrně novým fenoménem, který se v České republice začal praktikovat počátkem 90. let minulého století. I když je multikulturní výchova dnes akceptována a zařazena do Rámcových vzdělávacích programů, často je málo zakotvená a ujasněná. Celkově můžeme říci, že její uplatňování ve školství je komplikované.

Podstatou multikulturní výchovy je porozumět lidem odlišné barvy pleti, národnosti, rasy, kultury, náboženství apod., tedy každého, kdo se jakýmkoli způsobem odlišuje od většinové společnosti. Cílem je vytvářet tak prostředí plné tolerance a vstřícného soužití mezi jedinci ve společnosti. Výchova k multikulturnímu porozumění má směřovat k porozumění mezi jednotlivými kulturami a vést k toleranci, spravedlnosti a solidaritě mezi žáky. Multikulturní výchova je úzce spojena s mezilidskými vztahy, především mezi školou a rodinou, mezi žáky a učitelem a mezi žáky ve školním kolektivu.

Dnes je možné používat prvky multikulturní výchovy na všech typech škol. V rámci multikulturního pohledu se také mluvilo o zařazení pasáží o životě, kultuře,

jazyce a historii Romů do běžných výukových učebnic, ale bez větší odezvy ze strany MŠMT ČR. Byly vydávány různé příručky pro učitele a sociální pracovníky, které se věnovaly vzdělávání romských žáků s ohledem na jejich jazykové predispozice.

Ve školách s větší převahou romských dětí mohou učitelé využívat zpěvníky romských písní, romský slabikář, či pohádky pro romské děti. Obecně můžeme v pedagogické praxi rozšiřovat běžné hodiny o poznatky z historie Romů, některé výuky jako je výtvarná, hudební či dramatická a koncipovat je tak, aby vynikl přirozený talent romských dětí a tím se mohly cítit úspěšné. Pěstovat v nich pocit výjimečnosti a ne jinakosti a odlišnosti.

Celá multikulturní výchova je založena na respektování kulturního i sociálního prostředí všech žáků, tedy i romských a o nastínění problematiky kultur, ras a všech odlišností ne jako něčeho co nás dělí, ale naopak spojuje. Pedagog si musí být vědom všech kulturních odlišností a jít do hloubky problému.³²

---

³² NAVRÁTIL, Stanislav ; MATTIOLI, Jan. *Systémový přístup ke zvýšení úspěšnosti romských žáků v učení a jeho experimentální ověřování*. Brno : Paido, 2002. 107 s.

2.2.6 Shrnutí

Závěrem této kapitoly se pokusíme shrnout, co vše dnes může škola jako instituce na základě legislativy podniknout ve vzdělávání romských žáků. V kompetencích základní školy je otevřít přípravný ročník pro žáky pocházející ze sociálně znevýhodňujícího prostředí. Dále může zaměstnávat pedagogického asistenta a může pracovat dle vlastních osnov na základě vlastního rámcového vzdělávacího programu.

Přípravné ročníky „běží“ od roku 1993 při základních školách a jsou určeny nejen romským dětem, ale především všem dětem, které pocházejí z málo podnětného prostředí. Přípravná třída za jeden rok připravuje žáky na vstup do první třídy a zaměřuje se na odstraňování handicapů spojených s jejich sociálním zázemím. Dle záměrů MŠMT se počet těchto ročníků zvyšuje každým rokem. Jejich nesporná efektivita se za dobu jejich trvání nesporně projevila. Přípravná třída má jistě svůj význam pro romského žáka, přispívá ke zlepšení adaptace na školu, odstraňuje příčiny pozdějších neúspěchů a v neposlední řadě se žák formuje vlivem aktivit realizovaných v přípravné třídě.³³

Přípravné ročníky byla pouze dílčím krokem k realizaci úspěšného vzdělávání romských žáků.

Pedagogičtí asistenti do škol byla další forma podpory „romského vzdělávání“. S nápadem realizace této funkce přišla jako první Mgr. Helena Balabánová, zakladatelka soukromé základní školy Přemysla Pittra v Ostravě. Na této škole jako na vůbec první, bylo systematicky přistupováno k romským žákům se všemi jejich specifiky. Financování, školení a vzdělávání pedagogických asistentů bylo podporováno několika nestátními organizacemi, např. nadací Nová škola. Projekt byl dotažen do konce v roce 1998, kdy byl legislativně schválen a veškeré financování pedagogických asistentů od té doby plynulo z peněz státního rozpočtu. Školy dnes již mohou na základě svých vlastních rámcových vzdělávacích programů snížit počty žáků ve třídách s převahou romských žáků.

Další již nastíněnou metodou vhodnou pro vyučování je skupinová výuka, kterou se velmi efektivně docílí vytvoření sociálních návyků a schopností či

---

³³ NAVRÁTIL, Stanislav ; MATTIOLI, Jan. *Systémový přístup ke zvýšení úspěšnosti romských žáků v učení a jeho experimentální ověřování*. Brno : Paido, 2002. 107 s.

dovedností spojených s kolektivním rozhodováním, které je z kulturně antropologického hlediska pro romského žáka daleko přirozenější.

Škola také může v rámci své iniciativy vést pedagogický personál k vyučování zahrnující prvky multikulturní výchovy. Zde záleží v mnoha případech na přístupu pedagoga, sám musí poznat důležitost a nutnost zařazování určitých témat do výuky. Multikulturní výchova má na žáky pozitivní efekt, jelikož jim podává znalosti o etnických skupinách v celosvětovém měřítku, umožňuje jim chápat a respektovat odlišnosti a názory druhých a zároveň uplatňovat svá práva. Dalšími zaznamenanými pozitivy z praxe jsou postoje žáků, česká majoritní studentská obec nevnímá Romy jen jako jiné a nepřizpůsobivé, ale naopak chápe jejich národnosti i kulturní odlišnosti, které byly formovány mnohými historickými aspekty. V neposlední řadě tato výchova směřuje k orientaci jak romských tak i českých žáků v základní terminologii multikulturní výchovy jako je kultura, etnikum, národnost či diskriminace.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo nastínit a pojednat o tom, proč je začlenění Romů do české majoritní společnosti tak nesnadné. Nejen samotná historie romského etnika, ale i specifické pojetí rodiny, školy jako instituce i pohledu na vzdělávání, hraje roli v dennodenním střetu názorů mezi romskou minoritou a českou majoritou.

Samotná rodina je opravdu základním článkem pro většinu Romů, ale i ona prošla určitými změnami. Mnoho rodin se dnes ocitá v situaci, kdy jen obtížně fungují a jejich nízká životní úroveň, bída i nedostatek prostředků se odráží do života všech jejich členů. Děti, které z tohoto sociálně špatného prostředí pocházejí, jsou znevýhodněné ještě před nástupem do školy. Velkou roli bezesporu hraje pedagog jako osoba, která je „mezníkem“ mezi romskou rodinou, kulturou a světem majoritní společnosti. Ve většinové společnosti panují apriorně negativní názory na romské etnikum spojené s jejich nízkými intelektuálními předpoklady. Jak jsme si nastínili v této práci, takové tvrzení je více než chybné, jelikož je diskriminující a nebere v úvahu všechny aspekty romského etnika. Tato práce se snažila ukázat, jak moc je romské dítě formováno prostředím, z kterého pochází. Do jaké míry ho rodina, ve které žije, ovlivňuje, a jak složitý životní krok pro něho nastává vstupem do školy.

Tato práce si kladla za cíl vyložit postavení dnešních romských rodin a jejich vztahu ke vzdělávacím institucím. Tím jsme se pokusili dokumentovat problémy, jež romským dětem nastávají v mladším školním věku, a které znesnadňují jejich edukaci. Analyzovali jsme aspekty, se kterými se škola jako výchovně-vzdělávací instituce musí vypořádat a brát na ně zřetel. Pedagog musí brát v potaz odlišnou mentalitu romských rodin, jejich důraz na volnou výchovu, emocionalitu, nedůslednou přípravu a podceňování vzdělání obecně.

Vzdělávání u romské komunity je proces velice obtížný a je nutné věnovat této problematice dostatečné pozornosti. Ve této bakalářské práci jsme se pokusili nastínit určité možnosti řešení. Snažili jsme se ukázat, jakým způsobem se s touto problematikou vypořádávají pedagogové a jak je otázka romské integrace zaštiťována legislativně. Na závěr je důležité říci, že škola jako instituce by měla skrz své pedagogy využívat všech možných strategií, aby romskému dítěti pomohla dosáhnout co nejvyššího možného stupně vzdělání, protože každé dítě jak romské, tak i české má stejné právo na vzdělání.

SEZNAM LITERATURY

- [1] BALVÍN, Jaroslav a kol. *Romové a obecná škola : přípravné ročníky a projekt "Začít spolu"*. Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996. 121 s.
- [2] BALVÍN, Jaroslav; ŠVEJDA, Gabriel. *ROMOVÉ a univerzity : 14. setkání Hnutí R na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích 3.-4. prosince 1999*. Ústí nad Labem : Design Radix, spol. s. r. o., 2000. 168 s.
- [3] BALVÍN, Jaroslav. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. 1. vyd. Praha : Radix, 2004. 206 s.
- [4] BARTOŇOVÁ, Miroslava . *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice* . 1. vyd. Brno : MSD, 2005. 420 s.
- [5] FRASER, Augus. *Cikáni*. Praha : Lidové noviny, 2002. 374 s.
- [6] HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.). „*Romové*“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 414s.
- [7] HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha : Člověk v tísní, 2002. 84 s.
- [8] HORVÁTHOVÁ, Jana. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: MŠMT, 1998. 51 s.
- [9] HÜBSCHMANOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras : Můžeme se domluvit*. 3. nezměněné vyd. Olomouc : Univerzita Palackého , 1998. 127 s.
- [10] HÜBSCHMANNOVÁ, Milena a kol. *Dobré slovo je jako chleba*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1995. 558 s.

[11] *Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy : projekt Varianty* . [Praha] : Lidové noviny, c2002. 518, 84 s.

[12] NAVRÁTIL, Stanislav ; MATTIOLI, Jan. *Systémový přístup ke zvýšení úspěšnosti romských žáků v učení a jeho experimentální ověřování*. Brno : Paido, 2002. 107 s.

[13] PIŤHA, Petr; HELUS, Zdeněk. *Návrh pojetí občanské školy*. Praha : Portál, 1994. 39 s.

[14] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme, jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 149 s.

[15] SIROVÁTKA, Tomáš. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno : Georgetown, 2002. 355 s.

[16] ŠIMÍKOVÁ, I.; VAŠEČKA, I. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2004. 211 s.

[17] ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 123 s.

Internetové zdroje

[18] KUČERA, Radek. *ABZ.cz* [online]. 2005 [cit. 2011-04-10]. Slovník cizích slov . Dostupné z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/etnolekt>>.

[19] KUČERA, Radek. *ABZ.cz* [online]. 2005 [cit. 2011-04-10]. Slovník cizích slov . Dostupné z WWW: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&typ_hledani=prefix&cizi_slovo=hal%F3+efekt>.

[20] *Liberecké romské sdružení* [online]. 2007 [cit. 2011-04-10]. Multikultura.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.multikultura.cz/>>.

[21] *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 29.7.2005 [cit. 2011-04-09]. Věstník vlády pro orgány krajů a orgány obcí. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/vestnik/2005/vest_4.pdf>.

[22] *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2006 [cit. 2011-04-10]. Věstníky MŠMT. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/format-pdf>>.

[23] *Multikultura.cz* [online]. 2007 [cit. 2011-04-10]. Romové. Dostupné z WWW: <<http://www.multikultura.cz/tematicke-okruhy/romove/>>.

[24] *Multikulturazlin.cz* [online]. 2002, poslední změna 6. 04.2011 [cit. 2011-04-10]. Multikultura. Dostupné z WWW: <<http://www.multikulturazlin.cz/l.php?id=9>>.